

ĐỐI TƯỢNG GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI

Bùi Thị Vân Anh

Viện Tâm lý học.

I. Đặt vấn đề

Người nghỉ hưu là những người đã có nhiều cống hiến cho xã hội, tích lũy được nhiều kinh nghiệm trong cuộc sống. Theo các quy định của pháp luật hiện hành, có thể hiểu *người nghỉ hưu là những người lao động đã tham gia đóng bảo hiểm xã hội, phần lớn họ có tuổi đời từ 55 tuổi trở lên đối với nữ, 60 tuổi trở lên đối với nam và có đủ thời gian công tác theo quy định của pháp luật. Hiện tại, họ đang hưởng chế độ hưu trí của Nhà nước, không tham gia công tác chính thức tại các cơ quan Nhà nước hoặc lực lượng vũ trang⁽¹⁾*. Với tuổi tác, vốn sống và kinh nghiệm của mình, người nghỉ hưu đang giữ vai trò rất quan trọng đối với gia đình và cộng đồng. Phần lớn người nghỉ hưu, khi chuyển từ trạng thái làm việc tích cực hàng ngày sang trạng thái nghỉ ngơi, cùng với sự thay đổi các quan hệ xã hội cũng như vị thế cá nhân thì cuộc sống nói chung, giao tiếp nói riêng của họ có những biến động đáng kể. Khi không còn công tác nữa, các quan hệ xã hội của người nghỉ hưu bị giảm đi, điều đó cũng đồng nghĩa với việc đối tượng giao tiếp của họ thay đổi. Giao tiếp của người nghỉ hưu lúc này chủ yếu diễn ra trong gia đình (với người thân, họ hàng) và cộng đồng dân cư nơi họ sinh sống.

Với mong muốn tìm hiểu về hoạt động giao tiếp của người nghỉ hưu, chúng tôi đã tiến hành cuộc khảo sát vào tháng 5/2008 tại Hà Nội. Bài viết sau đây xin đề cập tới đối tượng giao tiếp chính của người nghỉ hưu từ kết quả cuộc khảo sát vừa nêu.

II. Khách thể và phương pháp nghiên cứu

1. Khách thể nghiên cứu: Gồm 225 người nghỉ hưu (127 nam; 98 nữ) đa số là cán bộ, công nhân hiện đang sống trên địa bàn nội thành Hà Nội. Độ tuổi trung bình của các khách thể là 63.6. Trong tổng số khách thể nghiên cứu có 13,3% số người dưới 55 tuổi; 51,6% từ 55 đến 65 tuổi; 35,5% trên 66 tuổi. Trong đó có 23,6% số người về hưu trước năm 1990; 27,6% về hưu từ năm 1991 - 1999; 33,8% về hưu từ 2000 - 2004; 15,1% về hưu từ năm 2005 đến nay.

2. Các phương pháp nghiên cứu: Phương pháp điều tra bằng bảng hỏi; Phương pháp phỏng vấn sâu; Kết quả thu được được xử lý bằng phương pháp thống kê toán học (sử dụng phần mềm SPSS 13.0).

III. Kết quả nghiên cứu

1. Đối tượng giao tiếp hàng ngày và những người thường chia sẻ những chuyện quan trọng với người nghỉ hưu

1.1. Đối tượng giao tiếp hàng ngày của người nghỉ hưu

Nói đến đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu là nói đến những người mà họ tiếp xúc trong quá trình thực hiện hoạt động giao tiếp.

Kết quả bảng 1 cho thấy, phần lớn người nghỉ hưu thường trò chuyện hàng ngày với vợ (chồng) họ. Điều này thật dễ hiểu, bởi vì đối với hầu hết mọi người, vợ (chồng) là người bạn gần bó trăm năm, chia sẻ với nhau những ngọt bùi, đắng cay của cuộc đời, nhất là khi đã về hưu, thì vợ (chồng) là người gần gũi nhất đối với mỗi người.

- Con cái là một phần không thể thiếu được trong cuộc đời của mỗi con người, là niềm an ủi, động viên lúc tuổi già. Chính vì lẽ đó, các con trai, con gái là đối tượng thứ hai sau vợ (chồng) mà người nghỉ hưu thường trò chuyện.

- Đối tượng thứ ba thường trò chuyện với người nghỉ hưu là những bạn hưu ở cùng khu phố và bạn đồng nghiệp cũ. Hầu hết các khách thể được hỏi đều cho biết, ngoài sự quan tâm, chăm sóc của vợ chồng, con cái và những người thân trong gia đình thì sự đồng cảm của những người bạn hưu ở cùng khu phố là rất cần thiết bởi vì:

+ Người xưa quan niệm: “*Bán anh em xa, mua láng giềng gần*”; “*hàng xóm tối lửa tắt đèn có nhau*”.

+ Bạn hưu ở cùng khu phố dễ đồng cảm, cuộc sống của mỗi người không thể thiếu tình bạn để chia sẻ lúc khó khăn.

+ Đó là những người bạn dễ đồng cảm, sẵn sàng chia sẻ giúp đỡ, động viên nhau nhất là khi con cái đi vắng.

+ Bạn hưu cùng cảnh ngộ dễ hiểu, dễ nói chuyện và thông cảm hơn.

- Các cháu nội ngoại là đối tượng tiếp theo thường trò chuyện với người nghỉ hưu. Bên cạnh đó các cụ còn thường trò chuyện với hàng xóm; bạn đồng hương; bố mẹ; những người họ hàng.

- Chỉ có ít cụ thường trò chuyện với con dâu và con rể. Điều này cho thấy, dường như đến nay trong tâm lý của người Việt Nam con dâu, con rể vẫn không bằng con đẻ.

Bảng 1: Đối tượng giao tiếp hàng ngày của người nghỉ hưu (theo %)

Stt	Tiêu chí Đối tượng	Giới tính		KQ chung
		Nam (%)	Nữ (%)	(%)
1	Con trai	52	54.1	52.9
2	Con gái	48	61.2	53.8
3	Con dâu	14.2	17.3	15.6
4	Con rể	12.6	13.3	12.9
5	Vợ (chồng)	77.2	69.4	73.8
6	Bố mẹ	20.5	17.3	19.1
7	Các cháu	29.9	27.6	28.9
8	Họ hàng	22	13.3	18.2
9	Bạn hưu cùng khu phố	32.3	36.7	34.2
10	Bạn đồng hương	21.3	17.3	19.6
11	Bạn đồng nghiệp cũ	37.8	23.5	31.6
12	Hàng xóm	21.3	25.5	23.1
13	Người khác	1.6	7.1	4.0

- So sánh theo tiêu chí giới tính cho thấy, giới tính có ảnh hưởng đến đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu. Nữ giới thường giao tiếp hàng ngày với con gái nhiều hơn nam giới (nữ: 61,2%; nam: 48%; $p = 0,03$). Nhiều nữ giới cho biết, họ thường trò chuyện, tâm sự cùng con gái vì: Con gái cùng giới tính, dễ tâm sự, chia sẻ. Nam giới thường giao tiếp với bạn đồng nghiệp cũ nhiều hơn nữ giới (nam: 37,8%; nữ: 23,5%; $p = 0,01$). Có thể, nữ giới khi về hưu thì gia đình là mối quan tâm hàng đầu của họ, họ gần như rời bỏ hẳn những công việc trước đây để toàn tâm toàn ý cho gia đình, con cháu. Đối với nam giới, khi về hưu họ vẫn có nhu cầu được làm việc hay gặp gỡ với nhiều người khác, trong đó có bạn đồng nghiệp cũ. Điều này cũng phần nào thể hiện vị thế cá nhân của họ trong gia đình và xã hội.

- So sánh theo tiêu chí nhóm tuổi, kết quả cho thấy độ tuổi cũng có ảnh hưởng đến đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu. Tỷ lệ người nghỉ hưu giao tiếp hàng ngày với con dâu, con rể tăng dần theo độ tuổi (thường nói chuyện với con dâu ở nhóm tuổi < 55: 3,3%; nhóm từ 55 đến 65: 12,9%; nhóm > 65: 24,1%; $p = 0,15$; thường nói chuyện với con rể ở nhóm < 55: 6,9%; nhóm từ 55 đến 65: 13,3%; nhóm > 65: 21,5%; $p = 0,01$). Số người hàng ngày thường giao tiếp với các cháu cũng tăng dần theo độ tuổi (nhóm tuổi < 55: 13,3%; nhóm từ 55 đến 65 tuổi: 25%; nhóm > 65: 40,5%; $p = 0,00$). Có thể những người tuổi cao hơn cũng đồng nghĩa với việc họ có một gia đình đông đúc, đây

đủ con cháu hơn những người ít tuổi nên cơ hội họ thường ngày được nói chuyện với dâu, rể, cháu chất nhiều hơn.

- *Đối tượng giao tiếp hàng ngày (so sánh theo nhóm năm nghỉ hưu).* Kết quả cho thấy, những người nghỉ hưu lâu năm giao tiếp với hàng xóm nhiều hơn những người mới nghỉ hưu (nhóm nghỉ trước năm 1990: 35,8%; nhóm nghỉ từ 1991 đến 1999: 24,2%; nhóm nghỉ từ 2000 đến 2004: 17,3%; nhóm nghỉ từ 2005: 14,7%; $p = 0,05$). Có thể những người đã nghỉ hưu lâu năm đã có một khoảng thời gian dài hơn những người mới nghỉ hưu để thiết lập các mối quan hệ thân thiết với hàng xóm xung quanh nên mức độ giao tiếp hàng ngày của họ với hàng xóm cũng nhiều hơn người mới nghỉ hưu.

1.2. Những người thường chia sẻ những chuyện quan trọng trong cuộc sống với người nghỉ hưu

Bảng 2: Những người thường chia sẻ những chuyện quan trọng trong cuộc sống với người nghỉ hưu

Stt	Tiêu chí Đối tượng	Giới tính		Kết quả chung %
		Nam (%)	Nữ (%)	
1	Vợ (chồng)	76.4	62.2	70.2
2	Bố mẹ	0.8	4.1	2.2
3	Con gái	3.9	13.3	8.0
4	Con trai	4.7	8.2	6.2
5	Con dâu	0.8	3.1	1.8
6	Con rể	0	0	0
7	Các cháu	0	1.0	0.4
8	Anh chị em	3.1	3.1	3.1
9	Người bạn thân	10.2	5.1	8.0

Kết quả khảo sát cho thấy, khi có chuyện quan trọng cần trao đổi, chia sẻ thì phần lớn người nghỉ hưu thường lựa chọn vợ (chồng) của họ. Có thể nhận thấy, vợ (chồng) là người thường xuyên chia sẻ tâm sự nhiều nhất với người nghỉ hưu. Khi các quan hệ của họ phần lớn chỉ hạn chế trong gia đình thì người vợ (chồng) chính là người bạn thân thiết, gần gũi, tin tưởng nhất của mỗi người.

- *Đối tượng thứ hai* sau vợ (chồng) được người nghỉ hưu (là nữ giới) lựa chọn để chia sẻ chuyện quan trọng là con gái của họ. Lý do mà nhiều khách thể đưa ra khi họ lựa chọn con gái để tâm sự những chuyện quan trọng là: Con gái là người cùng giới tính dễ chia sẻ và tâm sự chuyện vui buồn; hoặc có gia đình,

người chồng mất sớm, gia đình chỉ có hai con gái nên con gái trở thành người thân thiết nhất của mẹ.

- *Những người bạn thân* cũng rất được tin cậy khi chia sẻ, tâm sự những chuyện quan trọng. Nhiều người nghỉ hưu (là nam giới) cho biết lý do họ lựa chọn người bạn thân của mình vì:

+ Người bạn thân là người dễ đồng cảm, họ chia sẻ nhiều hơn và đóng góp ý kiến tốt hơn.

+ Người bạn thân là người hiểu và biết chia sẻ nhiều nhất.

- *Con trai* cũng là người được bố mẹ họ tin tưởng chia sẻ, tâm sự những chuyện quan trọng. Những người lựa chọn con trai họ để chia sẻ, tâm sự cho biết lý do: Vì vợ (chồng) họ đã qua đời, họ không có con gái nên con trai là người thân thiết nhất với họ; hoặc họ đã tuổi cao, sức yếu nên con trai sẽ là người có trách nhiệm để giải quyết các vấn đề xảy ra.

Có thể nhận thấy người nghỉ hưu luôn quan tâm, chú trọng đến những mối quan hệ trong gia đình và người rất mực thân thiết đối với họ. Kết quả khảo sát cũng cho thấy con dâu, con rể tuy cũng là con trong gia đình nhưng lại không được nhiều người nghỉ hưu lựa chọn để chia sẻ tâm sự chuyện quan trọng, có thể trong quan niệm của người Việt Nam con dâu, con rể không thân thiết, tin cậy, gần gũi bằng con đẻ.

- *Sơ sánh theo tiêu chí giới tính* cho thấy, số đông nam giới chọn vợ mình là người để tâm sự những chuyện quan trọng, trong khi đó đối với nữ giới, bên cạnh việc tâm sự với chồng mình, họ còn tâm sự với các con (có 21,5% nữ giới chọn con trai hoặc con gái để tâm sự chuyện quan trọng, trong khi đó chỉ có 8,6% nam giới lựa chọn con mình để tâm sự). Bên cạnh việc lựa chọn chồng và các con để tâm sự chuyện quan trọng thì bố mẹ và con dâu cũng được nữ giới lựa chọn, trong khi đó nam giới ít chọn những người này (lựa chọn bố mẹ để tâm sự ở nữ giới là 4,1%; nam giới: 0,8%; chọn con dâu ở nữ giới là: 3,1%; nam giới: 0,8%). Nam giới có xu hướng lựa chọn những người bạn thân để tâm sự nhiều hơn nữ giới (nam: 10,2%; nữ: 5,1%). Đối với nam giới, bên cạnh người vợ là người thân thiết thường xuyên chia sẻ chuyện quan trọng thì bạn thân là người không thể thiếu được. Có thể quan niệm xưa “Giàu vì bạn, sang vì vợ” đối với người đàn ông đến nay vẫn đúng. Đối với nữ giới khi lựa chọn người để tâm sự chuyện quan trọng thì họ thường có xu hướng khép kín hơn, chuyện quan trọng chỉ được tâm sự với những người ruột thịt của gia đình, là chồng hoặc con họ.

2. Các tổ chức, hội, nhóm xã hội mà người nghỉ hưu tham gia

- Giao tiếp xã hội thông qua các sinh hoạt nhóm, đoàn thể là chiếc cầu nối khiến cho người nghỉ hưu xích lại gần nhau, hoà nhập với đời sống cộng

đồng. Kết quả thu được cho thấy các tổ chức, nhóm, hội mà người nghỉ hưu tham gia khá phong phú như: Chi bộ Đảng; Hội cựu chiến binh; Hội phụ nữ; Hội người cao tuổi; Hội đồng hương; Hội chữ thập đỏ; nhóm bạn học cũ... Hoạt động của các tổ chức, hội này nhìn chung đã đáp ứng được nhu cầu sinh hoạt tập thể của người nghỉ hưu. Các cụ được tiếp xúc với những thông tin mới, nghe tình hình thời sự và các chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước, được phát biểu ý kiến và bày tỏ những khúc mắc, đồng viên an ủi lẫn nhau, giúp nhau cùng vượt qua những khó khăn trong cuộc sống, nhất là lúc bị ốm đau.

- Kết quả cho thấy, có tới 80% người nghỉ hưu được hỏi tham gia sinh hoạt ở chi bộ Đảng, 45% là thành viên của Hội người cao tuổi; 35% tham gia Hội cựu chiến binh; 32% tham gia Hội phụ nữ. Tuy nhiên, kết quả cũng cho thấy, tỷ lệ người nghỉ hưu tham gia các tổ chức này không nhiều. Theo ý kiến của nhiều người nghỉ hưu, sự gắn bó của họ với các tổ chức này chưa nhiều vì lý do sức khỏe, bận công việc gia đình hoặc nội dung sinh hoạt chưa thiết thực... Ông T., 70 tuổi, cán bộ nghỉ hưu ở quận Ba Đình cho biết: *“Nhiều người nghỉ hưu rất tích cực trong việc tham gia sinh hoạt ở các tổ chức xã hội như chi bộ Đảng, Hội người cao tuổi, Hội phụ nữ, vì các tổ chức này là nơi họ có thể gặp gỡ nhau để trò chuyện, nắm bắt tình hình của cuộc sống xã hội. Nhưng với kinh phí hoạt động eo hẹp, tham gia vào hội nào cũng phải đóng quỹ, cơ sở vật chất phục vụ cho các tổ chức đó hầu như không có gì, nội dung sinh hoạt thì chưa phong phú, nhiều khi mang tính hình thức, nên cũng chưa tạo được sự gắn bó thực sự của các cụ với các tổ chức này. Tôi nghĩ nếu tạo điều kiện vật chất cho các tổ chức này hoạt động, cải tiến hình thức sinh hoạt thì sẽ thu hút được các cụ tham gia nhiệt tình, thường xuyên hơn”*.

- Có rất ít người nghỉ hưu (8%) tham gia vào câu lạc bộ thơ văn, nghệ thuật. Điều này phần nào cho thấy, sự hạn chế trong hưởng thụ văn hóa, nghệ thuật ở người nghỉ hưu.

3. Nhóm bạn thân của người nghỉ hưu

Bảng 3: Nhóm bạn thân của người nghỉ hưu

STT	Tiêu chí Nhóm bạn thân	Giới tính		Kết quả chung (%)
		Nam (%)	Nữ (%)	
1	Từ 1 đến 2 người	55.9	64.3	59.6
2	Từ 3 đến 4 người	29.1	30.6	29.8
3	Từ 5 người trở lên	15.0	5.1	10.7

Bên cạnh việc tham gia vào các nhóm lớn thì người nghỉ hưu còn có các nhóm bạn nhỏ. Kết quả thống kê bảng 3 cho thấy, phần lớn người nghỉ hưu có từ 1 đến 2 người bạn thân để trò chuyện, tâm sự hàng ngày. Chỉ có khoảng 1/3 số người nghỉ hưu tham gia vào nhóm bạn từ 3 đến 4 người. Kết quả cũng cho thấy, nữ giới có xu hướng tham gia trong nhóm bạn nhỏ hơn nam giới (có 5% nữ giới tham gia trong nhóm bạn từ 5 người trở lên, trong khi đó số này ở nam giới là 15%).

Điều kiện lựa chọn bạn để tâm sự hàng ngày: Có thể nhận thấy, sự tương đồng về điều kiện và hoàn cảnh sống hàng ngày khiến người nghỉ hưu dễ gần gũi, kết thân với nhau hơn (53% người nghỉ hưu chọn bạn có điều kiện sống tương đồng). Bên cạnh đó sự phù hợp về tính cách, sở thích, sự quan tâm và chia sẻ với nhau trong cuộc sống hàng ngày cũng khiến họ dễ gần gũi với nhau. Tuy bạn ở gần nhà không phải là một tiêu chí quan trọng để kết thân nhưng nhiều người nghỉ hưu cho biết, những người bạn thường chia sẻ, trò chuyện hàng ngày cũng là những người cùng tham gia sinh hoạt trong các tổ chức, nhóm hội ở địa phương nên những người bạn này cũng không ở quá xa nhau để các cụ hàng ngày có thể dễ dàng gặp gỡ nhau trò chuyện, tâm sự. Bác H., cán bộ hưu ở quận Ba Đình cho biết: *“Bạn thân là những người bạn gần bó với mình suốt cuộc đời rồi, vẫn liên lạc với nhau, tuy nhiên không phải lúc nào cũng gặp được nhau vì có khi ở xa nhau, còn hàng ngày tôi thường trò chuyện với những cụ ở cùng khu phố có hoàn cảnh, điều kiện sống giống mình, nói chung như thế để thông cảm và dễ nói chuyện hơn”*.

Một số nhận xét có thể rút ra từ nghiên cứu này là:

+ Đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu tương đối hẹp, họ chỉ thường xuyên giao tiếp với những người thân thiết trong gia đình và một số người quen cũ (giao tiếp trong nhóm không chính thức). Vì vậy, các thành viên trong gia đình cần có hiểu biết và cách ứng xử phù hợp với người cao tuổi để các cụ luôn có được cảm giác bình yên trong gia đình mình, để gia đình trở thành môi trường giao tiếp tích cực của người nghỉ hưu.

+ Cùng với giao tiếp gia đình, người nghỉ hưu cũng tham gia giao tiếp xã hội thông qua các tổ chức, nhóm hội ở địa phương nơi họ sinh sống. Tuy nhiên, các tổ chức, hội này cần được quan tâm hơn nữa về nội dung, kinh phí hoạt động để thu hút nhiều hơn người nghỉ hưu tham gia, đồng thời đem lại hiệu quả hoạt động thiết thực hơn là một việc làm rất cần thiết.

Tài liệu tham khảo

1. Điều lệ bảo hiểm xã hội ban hành kèm theo Nghị định 12 CP ngày 26/01/1995 của Chính Phủ.